

Néhány lengyelt, akik a kórház felszámolása után kerültek a városba, a városi kórházban kezeltek. Itt halt meg a galgahévízi táborból idekerült *Tadeusz Rajtar*.

A felszabadító harcok egyik utolsó halottja *Ludwig Zawadzki* volt. A harcok alatt a belváros már felszabadult. Zawadzki a munkahelyére, a hentesüzletbe indult el, hogy megnézze, mi a helyzet. Útjába esett az akkori Apátúr (ma Stelczer Lajos) utca. A visszavonuló németek a Duna bal partjáról egy aknát lőttek a belvárosba, amely Zawadzkit halálra sebezte. Holtteste sokáig az utcán hevert. Másnap temették el a mai Xantus múzeum udvarán, majd később a holttestet exhumálták és a többi lengyel közé, az újvárosi temetőbe helyezték.

A háború után a lengyel sírokat a budapesti lengyel nagykövetség hozatta rendbe és gondoztatja ma is. A temető halottjairól sokáig nem jutottak részletes adatok Lengyelországba. 1974-ben a *Zycie Przemiskie* közölt egy cikket a temetőről, majd ugyanabban az évben a krakkói *Przekrój* is. Az újságok nyomán, több személy közvetítésével, ekkor tudta meg *Genowefa Borowska*, hogy férje 1942-ben a győri kórházban halt meg és az újvárosi temetőben van eltemetve. 1976. április 4-én az özvegy két lánya kíséretében felkereste férje sírját.

A volt kórház eléggé jellegtelen épületén — mely most csibekeltető — semmiféle felirat nem jelzi a jelentős szerepet, melyet a háború alatt a magyar—lengyel barátság szempontjából is játszott.

A városban áll egy lengyel katonai emlékmű (az egyetlen ilyen az országban). A halottakra 45 szépen gondozott sír emlékeztet. De a volt kórház is megérdemelné egy emléktáblát, hirdetve azt, hogy a háború alatt több ezer lengyel barátunk és testvérünk talált itt gyógyulást.

Wölfel Lajos

Bodor Aladár Losoncon

Az 1980. évi Honismereti évforduló naptárból értesültem, hogy *dr. Bodor Aladár* író, újságíró, költő, januárban múlt 100 éves, s halálának áprilisban lesz 18. évfordulója. Tekintve, hogy *dr. Bodor Aladár* szoros és bensőséges kapcsolat fűzte Losonchoz, s az itteni sikeres évekről eddig sajnos szinte semmit sem írtak — kötelességemnek érzem, hogy vele a nyilvánosság előtt is foglalkozzam. *Dr. Bodor Aladár* nemcsak mint író és költő, de mint tanár és nevelő is kitűnt. Emellett nagy rebillís volt, emiatt 1911-ben kényszerből el kellett hagynia Losoncot.

Bodor Aladár Losoncon élte hőskorát — hallottam egyszer *Komlós Aladár* irodalomtörténészről. Ezért is illik vele foglalkozni.

„Losonc sohasem volt országos magyar irodalmi központ, és sohasem kapott olyan szerepet a magyar irodalomban, mint pl. Kassa vagy Nagyvárad. Ám Losonc Kassához és Nagyváradhoz hasonló kezdeményezés vagy szerep nélkül is igen figyelemre méltó irodalmi múltat vallhat a magáénak, mert olyan jelentős magyar írók és költők születtek, éltek és alkottak falai között, mint *Ráday Pál*, *Kármán József*, *Sükei Károly*, *Simándy Pál*, *Komlós Aladár*, *Darvas János*, *Darkó István*, *Győry Dezső*, *Szekeres György* vagy a fasizmus embertelenségének korán áldozatává vált kivételes tehetségű, fiatal költőnk, *Berkó Sándor*” — mondotta *Sándor László* egy losonci előadásán. Majd így folytatta: „Egy-egy írónak Losoncon történt születése, vagy néhány évig, esetleg évtizedig való ittlakása valóban rányomta bélyegét mind a város kulturális és irodalmi életére, mind az író alkotómunkájára. Mindez hagyományteremtő erőt képviselt és hordozott magában, amelynek kisugárzása érzékelhető fluidumként hat ma és fog hatni sokáig nemcsak e városban, hanem az egész magyar nyelvterületen.”

A század elején Losoncon kiváló, nagytudású tanárai is voltak. *Komlós* szerint — aki Losoncon élt és végezte iskoláit — „az akkori losonci iskola liberális, humanus szellemű iskola volt”... „számos szlovák származású diák járt oda.” „Még sem sértettek meg soha senkit a növendékek közül nemzetiségi hovatartozása miatt.” Tőle tudom, hogy a losonci gimnáziumban tanított például *Simon József Sándor* filozófiai író; *Latkoczy Mihály*, a Szinyei-Merse kódex felfedezője, Euripidesz Herakleszének fordítója; vagy *Geréb József*, a kiváló klasszika-filológus; *dr. Layer Antal*, a város zenekultúrájának felvirágoztatója.

E hagyományteremtő erő egyik kiváló képviselője volt *dr. Bodor Aladár*, aki kivételesen nagy műveltséggel rendelkezett és sokoldalúságával is kitűnt tanártársai közül.

Dr. Bodor Aladár Alvincen született 1880. január 29-én. A magyar és a latin nyelv volt a szaktantárgya. Losoncra 1905-ben vetette a sors helyettes tanárként, de 1906-tól már mint rendes tanár működött a losonci m. kir. áll. főgimnáziumban 1911 őszéig, amikor a vallás- és közoktatásügyi miniszter egy Temes megyei városkába, Fehértemplomba helyezte. Jeles író, költő és esztéta volt, a Kisfaludy és a Petőfi Társaság tagja. Losoncon minden társadalmi megmozduláson részt vett. Szabad líceális előadásokat tartott. A Sorompó nevezetű ifjúsági iparvédő liga megszervezője volt. A losonci újság — mint írták — „ékestollú munkatársa volt”. Már Losoncon is több könyve jelent meg. Így 1905-ben *Az Ember Tragédiája*, mint az egyén tragédiája, 1906-ban *Versek* címen verskötete, 1908-ban a *Keletiek Nyugaton* című, majd az *Útlevelek Erdélyországból* című.

1911 júniusában nagy port vert fel a hír, hogy dr. Bodor Aladár köztisztviselőként álló tanárt áthelyezték. Szájról-szájra szállt a hír, s alig akadt ember a városban, aki felháborodásának valami formában ne adott volna kifejezést.

A helybeli sajtó heteken át foglalkozott a várost is váratlanul ért hírrel. A Losonci Újság 1911. július 27-i számában hatalmas cikk jelent meg *Mi van a háttérben?* címmel. Ebben olvashatjuk: „A Budapesti Közlöny hozta a meglepő hírt, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter dr. Bodor Aladár főgimnáziumi tanárt, lapunk ékestollú munkatársát elhelyezte Losoncra egy kis erdélyi városkába: Fehértemplomba.” „Ezen áthelyezésnek azonban egy kissé pikáns háttere van. Tudva levő dolog ugyanis, hogy Bodor Aladárnak a losonci áll. főgimnáziumnál a református egyháznak az állammal kötött szerződésében biztosított állása van. Őt csak fegyelmi úton lehet elhelyezni.”

„Bodor Aladár bátor, egyenes lelke, merész szókimondása azonban csakhamar alapot szolgáltatott egy-két erőszakos fegyelmi ügyre azoknak, akik nem szívesen nézték Bodor közéleti szereplését.” „Amikor ugyanis megkezdődött a politikai campagne, Bodor Aladár az ő istentől nyert nagy tehetségével állandóan ott harcolt az első sorban a függetlenség zászló alatt.”

„Politikai ellenfelei nem tudták ölbetett kézzel nézni, hogy az állami tanár a világgosszág s a nemzeti eszme terjesztésének szolgálatába lépjen. Megindították az intrikákat a hazafiasan gondolkodó, cselekvő és a magasabb szociális, humanista ideálok-tól telt lelkű tanár ellen.” „Bodor Aladár politikai okokból két ízben is párbajt vívni volt kénytelen. A nagy befolyású intrikusok nógatasára felsőbb hatósága fegyelmi vizsgálatot indított ellene, s tavaly nyáron Bodor kénytelen volt párizsi tanulmányútját megszakítani, hogy a fegyelmi ügyben kitérített terminuson megjelenhessen.” „A fegyelmi ügy azonban Bodornak a haja szálát sem görbítette meg. És Bodor következetes volt ezután is önmagához.” „Ezután is résztvett a közügyekben. Lángoló igazságérzetét ellenfeleinek cselszövései nem tudták elnyomni.” „De ellenségei felülkerekedtek, közel jutottak a hatalomhoz, s így következhetett be a Bodor elhelyezése. Egyike azoknak az igazságtalanságoknak és erőszakoknak, amelyek a mai kormány-rezsimet annyira jellemzik.” — végződik a cikk.

Bodor Aladár áthelyezése felkavarta a város életét. Heteken át csak erről beszéltek és cikkeztek a helybeli lapok. A Losonci Újság 1911. augusztus 31-i számában *Egy áthelyezés titka* címen újra foglalkozott Bodor Aladárral. Megállapítja: ellenségeinek sikerült elérniük, hogy református egyház beleegyezése nélkül áthelyezzék Bodort Losoncra. A minisztériumban — ahol a losonciak tudakozódtak, azt a meglepő értesítést kapták, hogy „magas állású losonciak közbenjárására történt az ő áthelyezése.”

Ez a kiváló, szabad szellemű tanár nemcsak az iskolában bizonyította őszinte emberségét, de — mint Komlós Aladár írja — „... amikor Hazai Samu honvédelmi miniszter lépett fel a losonci választókerületben — jelöltként — Bodor Aladár nyílt szavazáson az ellenjelöltre, az ellenzéki programmal induló helyi eszmiadiára voksolt.” (Bizonyára ez is közrejátszott áthelyezésénél! — S. L.)

Dr. Bodor Aladár nagyon megszerette Losoncot, s ezt a szeretetet és a város iránti ragaszkodását kiváló tanítványai is örökölték. Bodort 1940-ben, áprilisban, személyesen is megismerhettem. A losonci Kármán József Irodalmi és Művészeti Társaság rendezésében a népművelési előadások sorozatában lépett fel dr. Bodor Aladár „mester”, s mellette két kiváló tanítványa, Darvas János és Komlós Aladár. Bodor Aladár több versét mondta el, Darvas János magas szárnyalású ódáját adta elő, míg Komlós Ala-

dár egykori tanárának és költőideáljának, Bodor Aladárnak, jellemképét rajzolta meg kitűnően, a tanítvány szerénységével és lelkesedésével.

Egy évre rá, 1941 májusában a magyar irodalom és művészet ünnepén találkoztam Bodor Aladárral utoljára. A városháza dísztermét zsúfolásig megtöltő közönség között, a fenntartott helyen foglalt helyet, mint a Kármán József Irodalmi és Művészeti Társaság illusztris díszelnöke, a Petőfi Társaság akkori főtitkára, mellette pedig Darvas János író-szerkesztő. A közönség mindkettőjüket régi kedves ismerősként fogadta. Az ünnepi esten a Losonci Magyar Dalegylet vegyeskara, valamint *Hercsuth Ica* losonci származású zongoraművész is lépett fel. Az esten dr. Bodor Aladár és Darvas János is szerepelt. Közben *Pásztor Mihály* gimnáziumi tanár *Kármán József* írói egyéniségét és célkitűzését vázolta. Az ünnepség végén a Kármán József Társaság *Vágás Máttyás* losonci gimnáziumi tanár és festőművész által tervezett díszoklevelet adott át Bodor Aladárnak és Darvas Jánosnak.

Bodor Aladár a világháborúban írt verseiben a háború borzalmait festi. Működésének és munkásságának értékeléséhez hadd idézzem Sándor László publicistának és kritikusként, a Sarló egyik alapítójának a megállapítását: „A harmincas évek végén némi nacionalista hatások érték, de írásaiban továbbra is bírálta a fennálló társadalmi rendet és határozott antifasiszta magatartást tanúsított...”

Komlós Aladár pedig a következőket írta a Kritikus számadás című könyvében: „Bodor Aladár mély humanizmusával nem fért össze egyetlen nemzet vagy nemzeti-ség megvetése vagy elnyomása sem. Elég bizonyítékul Petru Grozára, a volt román miniszterelnökre hivatkoznom, aki valaha Szászrégenben tanítványa volt és később hálás szeretettel emlékezett meg róla.”

Komlós Aladár *Az új magyar líra* című könyvében Bodor költészetét elemezve írja: „Bodor Aladárt az különbözteti meg legjobban kortársaitól, hogy — nem a finomságot, hanem az erőt becsüli elsősorban. Az élet súlypontját nem a szép hangulatokban, hanem az akaratan látja: s az ő hatalmas életakarata egész és szép tetteket akar, az életláng korlátlan lángolását.”

Dr. Bodor Aladár Losoncra elkerülve sok helyen „bolyongott”. 1918-ban Budapestre került, ahol 1952. április 19-én halt meg.

Sólyom László

Kilencven éve halt meg Erdősi Imre, a branyiszkói hős

1814. november 4-én, *Poleszni Ambrus* nyitrai cipésznek fia született, ki a keresztelésben az Imre nevet kapta.

Poleszni Imre gimnáziumi tanulmányait Nyitrán és Léván végezte. Az egyházi pályát választva, 1840. július 26-án pappá szentelték. Ettől kezdve, az akkor szokásban volt névtárakban neve rendszeresen szerepelt,¹ 1841-től a selmecbányai Piarista gimnáziumban tanított. Az 1848-ik évi *Értesítő* szerint, abban a tanévben éppen a szónoklattani osztályt tanította.

A szabadságharcban *Guyon tábornok* hívására, tábori papként vett részt. Több ütközet, csata tevékeny szereplője volt. Ezek közül legnevezetesebb a branyiszkói. Az érdeklődők előtt közismertek a téli visszavonulás nehéz körülményei. Guyon szerint, elsősorban Erdősinek volt köszönhető a fényes győzelem, mely lehetővé tette a fiatal honvédsereg továbbvonulását. Kezében a kereszttel az első sorban vezette rohamra az ifjú honvédeket. Az ellenség soraihoz érve, közéjük dobta a keresztet. „Ti ott hagyjátok az ellenség kezében az Istenteket?” — kiáltotta. A honvédek fergeteges rohamának az ellenség nem tudott ellenállni.

A szabadságharc bukása után, mint sokan sorstársai közül, Erdősi is üldöztetésnek volt kitéve. Elkerülte azonban több paptársának sorsát, kik elveikért, cselekedeteikért vértanú halált haltak. Életének hátralévő részében, az ország különböző városaiban, Nagykárolyban, Temesváron, Vácon és Kecskeméten tanított. Nyitrán, szülő-

¹ Nevét időközben Erdősi-re változtatta. (Szerk.)